

- Кризь призму життя Івана Красковського (1880–1955) // Київська старовина. – 2008. – № 4.*
4. *Зубко О.С. Створення та діяльність Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі (1923–1933 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2010.*
  5. *Ямкова О. Белорусское студенчество в украинских высших школах Чехословакии в 1920–1930-е гг. // Беларускі гістарычны часопіс. – 2004. – № 24.*
  6. *Michaluk D. Białoruska Republika Ludowa 1918–1920. U podstaw białoruskiej państwowości. – Toruń, 2010.*
  7. *Національний архів Республіки Беларусь (далі – НАРБ). – Ф. 459. – Оп. 1. – Спр. 3.*
  8. *Державний архів Російської Федерації. – Ф. 6344. – Оп. 1. – Спр. 69.*
  9. *НАРБ. – Ф. 459. – Оп. 1. – Спр. 15.*
  10. *Ляхоўскі У. В. Ёсць на карце месца...*
  11. *НАРБ. – Ф. 884. – Оп. 1. – Спр. 13.*
  12. *НАРБ. – Ф. 459. – Оп. 2. – Спр. 1.*
  13. *НАРБ. – Ф. 459. – Оп. 2. – Спр. 1.*
  14. *НАРБ. – Ф. 459. – Оп. 2. – Спр. 1.*
  15. *НАРБ. – Ф. 325. – Оп. 1. – Спр. 14.*

Barabash-Tymofieva O.P. Belarusian political emigration in Czechoslovakia (the 1921–1939th). This material is about the establishment and functioning of Belarusian political emigration to Czechoslovakia in the interwar period. It has been mentioned that the insignificant Belarusian interwar emigrant political centre was preferably student and was divided in two political camps, which work was directed in the accordance with both the soviet and independent tactics and strategy.
Key words: Belarusian emigration, Belarusian students, Belarusian foreign archive, Belarusian studies, CzSR.

К. В. Мальшина

ПИТАННЯ БАНОВИНИ СЛОВЕНІЇ В ПОГЛЯДАХ СЛОВЕНСЬКОГО ПОЛІТИКУМУ (1937–1940 рр.)

Стаття розглядає основні течії в словенській політиці щодо питання про автономію Словенії. Погляди змінилися після подолання політичної кризи, пов'язаної з вбивством короля Олександра, що поставило питання бановини Словенії, за умов послаблення національного унітаризму та суворой державної централізації Першої Югославії наприкінці 1930-х рр.
Ключові слова: Перша Югославія, бановина, Словенія, клерикали, ліберали, комуністи.

Невирішеність національного питання та його напруженість були головною характеристикою політичного життя Першої Югославії від першого дня її існування. Вузлові проблеми частково перейшли їй у спадок ще від Австро-Угорщини. Якщо чехи, словаки, угорці, серби та українці жили в межах своїх королівств або адміністративних одиниць імперії, що співпадали з етнічними межами, хорвати та словенці цього не мали. Словенські землі були ще із середньовіччя поділені на 5 суто адміністративних провінцій у складі Австрійського ерц-герцогства. Зі свого боку, хорвати прагнули поєднати Хорватію, Славонію та Далмацію в єдину країну, на основі «національного права», словенці теж прагнули Об'єднаної Словенії (так вони іменували свою головну національну програму). Хорвати досягли своєї мети в кордонах Першої Югославії, але словенці ні.

Ще 1868 р. словенська Фріулія, що перебувала у Королівстві Ломбардія-Венеція, відійшла від Австрії до Італії. Додатково, коли троїстий Західний фронт зазнав поразки, Австрія, яка за суттю перемогла Італію на Сочанському фронті, була вимушена відступити й італійці окупували величезну територію Словенії, тобто, все Примор'я та західну Крайну, виставивши передові блокпости в 25 км на захід від Любляни. У свою чергу, австрійці зробили все, щоб відрізати від Словенії Карінтію. Ці дві частини словенських земель були віддані Італії й Австрії, за рішеннями Паризької мирної конференції, та закріплені в Нейї та Рапалло.

Крім цього, від Словенії відрізали також землю на сході, що увійшла до Угорщини, згідно Сен-Жерменського договору. Словенці втратили 40% території, що залишилися за межами Першої Югославії.

Хорвати також відчували загрозу з боку Італії, яка намагалася взяти під свій контроль всю Далмацію, з центром у м. Рієка, особливо після підписання Римської угоди 1924 р. Аби нейтралізувати італійський тиск, який почався ще у листопаді 1918 р., хорвати та словенці, незважаючи на провал переговорів про майбутній федеративний устрій нової держави, у грудні 1918 р. погодилися на входження у спільне Королівство сербів, хорватів і словенців, і знов зазнали поразки у червні 1921 р. в Установчих зборах Королівства, коли була прийнята Конституція, що узаконила централізовану конституційну монархію під егідою династії Кагергівичів, в основі національної політики якої був покладений унітаризм – ідея «триєдиного, триплеменного югославського народу». Словенські землі були знов розділені на Люблянську та Мариборську області. Однак кульмінації королівська антинаціональна політика досягла після державного перевороту 6 січня 1929 р.

За адміністративною реформою 1929 р., Королівство СХС було перейменовано в Королівство Югославія, були створені нові адміністративні одиниці – бановини (губернаторства, намісництва), що іменувалися за найбільшими річками відповідних регіонів. Так, югославська частина території Словенії була об'єднана в Дравській бановині. У вересні 1931 р. король дарував народові нову конституцію, яка продовжила період інтегрального югославізму.

Після вбивства короля Олександра в Марселі 1934 р., наступив останній період режиму коаліції сербського радикала М. Стоядіновича, який заснував у 1935 р. загальнонаціональний Югославський радикальний союз (далі – ЮРС), в якому поєднувалися колишня сербська Національна радикальна партія, Словенська Народна партія (далі – СНП) та Югославська мусульманська організація. Головним питанням внутрішньої політики уряду залишалося хорватське національне питання. На виборах в грудні 1938 р. опозиція, що згуртувалася навколо хорватського лідера В. Мачка, отримала майже половину голосів. Новий прем'єр Д. Цветкович, разом з В. Мачком, 26 серпня 1939 р. уклали угоду (далі – угода Цветковича-Мачка), за якою було створено бановину Хорватію, що вмістила всі історичні хорватські землі. Після проголошення бановини Хорватії, представники Словенії почали вимагати таку ж ступінь автономії.

Проблему автономії у вигляді бановини Словенії досліджували кілька словенських і хорватських фахівців, аналізуючи аспекти Окрійованої конституції, угоди Цветковича-Мачка та законів, які з неї вийшли [1; 20; 23], але вивченню питання про відношення до бановини Словенії різних словенських політичних таборів присвячено недостатньо уваги. До 1991 р. історіографія, здебільшого, присвячена робітничому та комуністичному рухові в Словенії, а всі політичні зусилля легальних партій Першої Югославії вивчалися лише як підґрунтя для діяльності КПЮ. Тільки після здобуття незалежності Словенії, це питання підняв на науковому семінарі «Словенці та держава» найвизначніший словенський історик Я. Прунк [18]. З короткими оглядами проблеми виступив і Ю. Перовшек, спочатку 1997 р. на симпозіумі «Словенські тридцять років», а потім в оглядовій статті про відносини словенців з югославською спільнотою [13; 14], вивчаючи одночасно відношення лібералів, клерикалів та комуністів до бановини Словенії [12].

Джерелом для дослідження цієї проблеми є закони про бановину Хорватію [25–26; 28–29], видані архівні документи справи бановини Словенії в Архіві республіки Словенія [6]. Також важливе значення мають документи, виступи та мемуари словенських політичних діячів, які готували офіційні документи для прийняття партійних рішень [2; 7; 9; 10; 16; 21]. Однак головним джерелом є партійний друк – газети «Словенець» (Slovenec), «Ранок» (Jutro) та ін., які висвітлювали програмні ідеї, політичні заходи, виступи та доповіді політичних діячів. Доцільним є аналіз основних течій у словенській політиці щодо питання автономії, що змінилися після подолання політичної кризи, пов'язаної з вбивством короля Олександра, та відношення клерикалів, лібералів та комуністів до ідеї бановини Словенії, особливо після створення бановини Хорватії, в умовах послаблення національного унітаризму та централізації Першої Югославії наприкінці 1930-х рр.

За проведення державно-адміністративної реформи в перейменованій державі Югославії, 1929 р. було створено 9 нових адміністративно-територіальних одиниць – бановин (дослівно – намісництв), що були сформовані за суто політичними, а не традиційно-історичними критеріями та іменувалися за найкрупнішими річками у відповідних регіонах. Так, словенські землі увійшли в Дравську бановину зі столицею в Люблян. Бановини являли собою специфічний спосіб адміністративної децентралізації Королівства Югославії, щоби завуалювати жорстку національну уніфікацію. Незважаючи на свої статутні повноваження, гарантовані у сфері загального управління, бановини підпорядковувалися центральним органам влади.

Самостійний національний розвиток у першій половині 1930-х рр., за умов диктатури, було практично унеможливлено. Вирішення національного питання відсувалося на невизначене майбутнє. Вся політична боротьба відійшла на рівень захисту культури та національної початкової загальної освіти, а політичні дебати, здебільшого, йшли у пресі. Політичні табори словенського політикуму різним чином відносилися до державно-адміністративного централізму та національної уніфікації, що було жорстко закріплено в Октройованій конституції 1931 р. Всі течії словенського політикуму боролися за виживання свого народу, але мали для цього різні методи, що відзеркалювали головні програмні ідеї та погляди відповідних соціальних прошарків на майбутнє словенського народу.

Члени СНП були прибічниками федерального устрою держави, що базувався б на визнанні національного принципу створення внутрішніх автономій всередині Королівства Югославії (в Словенії їх іменували автономістами-федералітами). Для того, щоби мати можливість впливати на внутрішню політику в державі, СНП пішла на поступки щодо своїх програмних вимог і 1935 р. увійшла до ЮРС. У свою чергу, ліберали, члени Югославської Національної партії, були унітаристами – завзятими прибічниками національної югославської асиміляції та централізованого устрою. Натомість словенська фракція Комуністичної партії Югославії (далі – КПЮ) категорично перейшла на позиції словенського націоналізму ще 1923 р., але вона не була легальною і не мала можливості суттєво впливати на політичні рішення державного рівня.

Після вбивства короля Олександра, у 1935–1937 рр. ідею словенської автономії було майже забуто. Тільки деякі окремі виступи партійних діячів висвічували позиції партій щодо цього. Як вже було згадано, з 1935 р. в державі правляча партія була тільки одна – ЮРС, який

складався з національних партій різних частин Югославії, що підписали коаліційну угоду з колишньою сербською Радикальною партією. Словенська фракція ЮРС – а саме СНП – в основному, задовольнялася тільки вимогами принципу рівності словенців, хорватів і сербів, що наближало її до лібералів та офіційно визнаної ідеологічної лінії [Slovenec, 1935, 26 junij].

СНП нагадала про свою первинну національно-політичну програму словенської автономії в заяві, яку оприлюднила партійна газета «Словенець» 20 лютого 1936 р. Стосовно словенської національної індивідуальності було сказано наступне: «Ми не являємо собою творіння Югославії ані як іноземна національна меншина, тому що ми споріднені з сербами і хорватами, ані як найменша частина якогось в примарній уяві існуючого югославського народу, ми є словенський народ, який, незалежно від того, наскільки він малий, з обома іншими братськими народами в цілому повністю рівноправний, і ніхто не має права потребувати від нього асимілюватися з чисельно переважуючими народами на шкоду собі і пожертвувати своєю власною мовою, своєю культурою та світоглядом, а також своїми природними і моральними особливостями... Співпрацю з ЮРС ми прийняли тому, що він поставив перед собою мету демократичного правління на підґрунті необмеженої повної рівноправності словенців, сербів і хорватів, що неможливо інакше, ніж при самоврядному народному управлінні, при якому кожен сам вирішує свої національні та регіональні справи, спільним при цьому є те, що є абсолютно необхідним для всієї держави» [Slovenec, 1936, 20 februar].

В липні 1936 р. це ще раз підкреслив Ф. Смодей – член СНП, сенатор, головний редактор «Словенця»: «Ми є й хочемо залишитися словенцями» [21]. У серпні 1937 р. партія зажадала повної політичної, культурної та економічної автономії Словенії [19, 279]. Вимогу «самоврядування Словенії» і, таким чином, збереження словенської культури, мови і національної ідентичності партія підкреслила у день виборів до Національної скупщини 11 грудня 1938 р. [Slovenec, 1938, 11 december].

Наприкінці 1930-х рр. новий етап у боротьбі за словенську автономію відкрив створення окремої бановини Хорватії. Угоду про це 23 серпня 1939 р. підписали провідні хорватські політики – голова колишньої Селянської демократичної коаліції (СДК) і Хорватської селянської партії (ХСП) В. Мачек і голова югославського уряду Д. Цветкович. Створення бановини Хорватії у внутрішньополітичному сенсі вирішило найбільш актуальне питання Першої Югославії – це означало перегляд Октройованої конституції 1931 р. [13, 28], оскільки розпорядження про цю бановину відхилилося від конституційного принципу югославської національної єдності. Внутрішньополітичним наслідком цього було визнання того, що існує хорватський народ, який, згідно права на самовизначення, використовує його на самостійний політичний, економічний і культурний розвиток в межах бановини Хорватії. Постанова також змінила державну структуру, адже бановина Хорватія «мала на території Королівства Югославії особливе державне положення» і «певні зачатки державності» [3, 298].

Зміна державної структури неминуче спричинила розпуск Національної скупщини, уряд Цветковича подав у відставку і був складений новий коаліційний уряд з представників ЮРС, СДК, ХСП, Демократичної партії і Незалежної демократичної партії. Це стало ще одним кроком до послаблення диктатури. Прем'єр-міністром було вдруге призначено Д. Цветковича, віце-прем'єром став В. Мачек. Створення ба-

новини Хорватії викликало в Словенії очікування, що за цим прикладом в них також буде створена окрема бановина. В таборі цієї провідної словенської політичної партії ці очікування підкреслювали найбільш напружено. Вже в середині вересня 1939 р. СНП рішуче виступила за створення бановини Словенії [Slovenec, 1939, 12 september].

Одна з позицій передбачала, що «положення Указу про бановину Хорватію можуть бути поширені Королівськими указами також на інші бановини» [26]. З цього часу ідея автономії та права «словенського народу на широке самостійне законодавче внутрішнє управління, з політичного, економічного та культурного погляду, в сумісній державі з сербами і хорватами» [Slovenec, 1939, 30 avgust] стала провідною в політиці СНП. Цю вимогу партія здійснювала через роботу в рамках ЮРС. Регіональний бановинський комітет ЮРС також зібрав комісію для вирішення проблеми Словенської бановини. Лідер СНП А. Корошчя у виступі 7 березня 1940 р. виголосив наступне: «Якщо ми скажемо..., що ми хочемо бачити нашу державу Югославію якнайскоріше перевлаштованою на кшталт того, як зараз перебуває Хорватія, ми висловимо все, про що ми не проводитимемо жодних подальших дискусій» [Slovenec, 1940, 8 marec].

Визначальними для розуміння політики СПН того часу були виступи видного представника СНП М. Крека. На мітингу ЮРС у м. Трбовле 21 квітня 1940 р. він заявив: «Що стосується внутрішньої політики, заявляю, що ми організуємо зараз бановину Хорватію. Автономія Словенія нам потім, як стигле яблуко, сама потрапить в руки, бо вся країна буде організована на основі широкого самоврядування. У сьогоднішніх умовах, коли необхідно звернути найпильнішу увагу на зовнішні події, ми, словенці, що принесли стільки жертв заради єдності всіх югославян, не змушуємо нікого до занадто швидкої реалізації нашого словенського самоуправління». Згідно звіту «Словенця» від 23 квітня 1940 р., на зборах ЮРС у Трбовле зачитали вітальну телеграму А. Корошчя – «панові прем'єр-міністру Цветковичу з теплими побажаннями, щоби його обіцянка автономії Словенії була незабаром виконана» [Slovenec, 1940, 23 april].

Пізніше, 4 травня 1940 р., на мітингу міської організації ЮРС в Маріборі він також попереджав, що рішення питання про словенське самоуправління неможливо прискорити, але було правильним те, що СНП продовжувала наполягати на автономії. На засіданні була прийнята резолюція, в якій вимагалось, щоби «якнайскоріше юридично оформилося наше словенське самоуправління, бановина Словенія» [Slovenec, 1940, 9 maj]. Вже наступного дня, 5 травня 1940 р. на сумісному засіданні Селянського Союзу та Союзу працівників сільського господарства в Прекмур'ї, в м. Мурська Собота, М. Крек особливо підкреслив положення про терміново необхідне створення бановини Словенії, оскільки ця найважливіша частина політичної програми СНП, як «наше політичне Євангеліє», визначає вимогу про досягнення «самоврядної організації держави, що також повинно застосовуватися й до Словенії» [Slovenec, 1940, 7 maj].

Цю «фундаментальну вимогу словенського народу отримати від держави усе, що він має отримати», наприкінці серпня 1940 р. знову підтвердив «Словенець» [Slovenec, 1940, 18 december], а також повторив Ф. Куловець, коли, після смерті А. Корошчя 14 грудня 1940 р., взяв на себе керівництво партією. На розширеному засіданні бановинського комітету ЮРС 17 грудня 1940 р. в Люблянці він підкреслив, що завжди буде

«працювати заради мети, за яку борювся наш великий керівник, за перемогу християнських засад у суспільному житті і за словенську автономію» [Slovenec, 1940, 18 december]. Вимоги словенської бановини, які «ми не повинні припиняти», Ф. Куловець знову підкреслив 2 лютого 1941 р. на розширеному засіданні районної організації ЮРС у м. Цельє [Slovenec, 1941, 4 februar]. «Словенець» два дні по тому обґрунтував цю вимогу так: «Проти реалізації цього довголітнього прагнення і вимоги словенського народу, дійсно не може бути жодних суттєвих турбот. Якщо можна було покласти в життя бановину Хорватію, буде набагато легше реалізувати словенську бановину, оскільки ми, словенці, культурно, мовно і географічно навіть набагато більш чітко розмежовані в державі, ніж хорвати з сербами» [Slovenec, 1941, 4 februar].

15 лютого 1941 р. Ф. Куловець у виступі на засіданні міської організації ЮРС м. Марібора назвав вимогу автономії «нашою принциповою позицією». Незважаючи на розуміння «пріоритету і терміновості невідкладних загальних проблем державного управління» та ситуації «в сьогоднішні часи європейської та світової війни», за його словами, автономія залишалася фундаментальним рішенням словенського народу, який «не зупинить своєї політичної боротьби за широке самоврядування, за бановину Словенію, доки цього не виборить» [Slovenec, 1941, 18 februar]. Хоч у своїх виступах він «поховав» «всі надії на скорішу організацію самостійної Словенії» [27, 134], проте, не відмовився від вимоги автономії Словенії, яку висловив 2 березня 1941 р. на розширеному засіданні райкому ЮРС у м. Лютомері та знову «підкреслив вимогу словенського народу щодо широкого самоврядування – словенську бановину» [Slovenec, 1941, 4 marec]. У середині березня 1941 р. «Словенець» написав, що політичною вимогою Ф. Куловця є «словенська автономія, яку ми в новому державному устрої отримаємо рано чи пізно... Наші цілі з виступів д-ра Куловця та інших провідних політичних діячів абсолютно ясні – подальша перебудова держави» [Slovenec, 1941, 16 marec]. У цьому контексті 16 березня 1941 р., у зв'язку з промовою Ф. Куловця в Маріборі, «Словенець» писав, що він «розкрив своє глибоке розуміння загальної державної користі, які для словенців стоять над усе, коли підкреслив, що словенці завжди мали розуміння пріоритетності та терміновості актуальних проблем державного управління. Якщо ми так робили у звичайні часи, тим більше ми будемо робити все від нас залежне у нинішній час європейської та світової війни» [Slovenec, 1941, 16 marec].

На нову політичну ситуацію, яка виникла в Королівстві Югославії, внаслідок створення бановини Хорватії, разом з ЮРС, відреагували також інші словенські політичні сили, більшість яких очікувала створення бановини Словенії [8, 527–537]. Появу окремої Хорватії оцінила й нелегальна на той час комуністична партія, яка з 1924 р. виступала з федералістською програмою. В цілому комуністи вважали, що встановлення бановини Хорватії «було спробою буржуазії за допомогою компромісного розділення повноважень між найсильнішими етнічними групами середнього класу позбавити революційний робітничий рух політичної ініціативи у вирішенні національного питання» [17, 275]. У 1939 р. національне питання стало предметом уваги комуністів, паралельно з європейськими і внутрішніми подіями в Югославії і в середині Комуністичної партії Югославії, відзначеними пактом Молотова-Ріббентропа і початком Другої світової війни. КПЮ знову привернула увагу до словенської національної проблеми.

У листопаді 1939 р. Союз трудового народу Словенії (СТНС) опублікував брошуру «Чого ми хочемо?» (її підготували М. Кошир і Е. Кардель), яку розповсюдив через комуністів у словенських містах [11, 189]. Програма СТНС, що містилася в брошурі, вимагала повну національну свободу і народну демократію, тобто політичну, економічну та культурну незалежність словенського народу. В ній було зазначено, що про спосіб та форми управління Словенії та словенської національної економіки має вирішувати тільки словенський парламент, обраний безпосередньо в ході вільних виборів. Програма рішуче виступала проти господарської стагнації та фінансово-економічної експлуатації Словенії та зажадала повернення всіх словенських коштів, «відданих у белградські руки за всі часи централізму». Крім того, брошура закликала до повного самоврядування словенських міст і вільного розвитку народних кооперативів, виступала за союз і єдність всіх трудящих прошарків в боротьбі за досягнення своїх цілей. Ці цілі були підведені в наступних пунктах: боротьба за свободу і рівноправність словенського народу, боротьба за демократичні права трудящих і за дійсну народну державу, боротьба проти війни та її підбурювачів, боротьба за мирний союз балканських країн.

У Державна конференція КПЮ, яка проходила 19–23 жовтня 1940 р. в Дубраві при Загребі, в резолюції закликала до «дійсного вирішення національного питання хорватів і словенців та проти злочинної змови і угоди між сербською, хорватською та словенською буржуазією за рахунок трудящих цих земель» [16, 239]. Е. Кардель зокрема нагадав, що КПЮ бажає зберегти самостійність югославських народів і про завдання комуністів в разі нападу сил Вісі на Югославію промовив: «Якщо боротьба за захист Югославії не буде успішною, як ми оцінимо, ми будемо бити та тиснути буржуазію, тому що вони не борються досить послідовно» [16, 204]. У подальшому ході обговорення член ЦК КПС Б. Кідрич спеціально зазначив, що Словенія «національно забита» [16, 212]. Загалом, словенські комуністи перед початком Другої світової війни розглядали національну проблему та самостійність Словенії як частину власного революційного інтересу. Добре знаючи історичний, цивілізаційний, політичний, економічний та культурний аспекти словенської національної проблеми, вони запропонували вимоги федеративного державного устрою, не беручи до уваги взаємозв'язок класових і національних принципів.

На створення бановини Хорватії також відповіла словенська частина Югославської національної партії (ЮНП), що об'єднувала словенських ліберальних політиків-унітаристів, які в міжвоєнний період були основним носієм югослав'янського унітаризму та централізму в Словенії [13, 21–23]. Підготовка словенської фракції ЮРС до формування бановини Словенії показала, що ліберальна унітаристська національна політика не витримала історичної перевірки, оскільки югославські внутрішні політичні події наприкінці 1930-х рр. змусили звернутися до визнання національної індивідуальності і федералізації країни. ЮНП політично підготувалася до такої зміни вже навесні 1939 р., коли її Виконавчий комітет у Белграді 25 березня 1939 р. виробив спеціальну резолюцію про становище в країні. Вона була сформульована в рамках підготовки до наступної угоди Цветковича-Мачка, коли ЮНП розраховувала на можливість того, що, після кількох років перебування в опозиції, стане партією при владі [1, 255–256].

Резолюція підкреслювала, що ЮНП залишається «незмінно вірною своїй національній ідеології і прин-

ципам своєї програми» і глибоко переконана, що, незважаючи на всі колишні помилки, «у душі правильно розуміння югославського унітаризму, за реальною деконцентрацією державної влади, децентралізацією державного управління і найширшим народним самоврядуванням..., можливо було б забезпечити повну рівність та рівноправність сербів, хорватів і словенців і всіх регіонів Югославії». ЮНП була переконана, що «остаточна консолідація країни в світлі фатальних подій в Європі є конче необхідною і неминучою державною потребою» і була майже готова прийняти угоду, досягнуту разом з Короною, не відкривати обговорення «основних принципів держави, таких як: Монархія, Династія, національна оборона, цілісність кордонів і національна єдність». Ця угода повинна була б також забезпечити «цивільні і політичні права і парламентську владу» [1, 256]. Як зазначив Л. Бобан, резолюція продовжувала відстоювати унітаристську програму партії, тоді як, у принципі, виступила за реорганізацію держави. Їх погляди на державну реорганізацію, але без уточнень, навмисно залишилися на середині шляху, що надавало можливість діяти, відповідно до розвитку політичної ситуації [1, 256].

Після встановлення бановини Хорватії, Головний комітет ЮНП в резолюції від 17 вересня 1939 р. привітав угоду Цветковича-Мачка як «той факт, що представники СДК на чолі з д-ром Влатко Мачком прийняли управління державними справами і взяли на себе відповідальність за керівництво державною політикою» [Jutro, 1939, 19 september]. Подібно поведилася словенська фракція ЮНП, яка мала пристосовуватися до нових реалій, щоби не постати виключеною з політики і мати найкращу позицію для боротьби зі своїм головним противником – автономістською словенською фракцією ЮРС (СНП). Вони підтримували угоду Цветковича-Мачка та створення бановини Хорватії, визнаючи, що «бановина Хорватія стала державною одиницею хорватського національного характеру і новою організованою “батьківщиною хорватів”». Підкреслювали навіть, що «майбутній устрій Югославії буде заснований на принципі федералізму» [Jutro, 1940, 19 januar]. Водночас вони наголошували на необхідності подальшого рішення проблеми співіснування словенців, хорватів і сербів так, «як це найкращим чином відповідало б не тільки інтересам окремих регіонів або частин народу, а й інтересам неруйнівної спільноти сербів, хорватів і словенців і їх спільної югославської батьківщини». І ці інтереси повинні бути «вище особливих інтересів словенців для себе, хорватів для себе і сербів для себе» [9, 16]. Зокрема тому, що «життя словенців, хорватів і сербів є залежним від життя Югославії, зовні якої жоден з них не може підтримувати «свою свободу і будувати своє власне життя» [2, 27].

Вищевказані думки, пов'язані з війною в Європі, обґрунтовували основні національні й політичні переконання ЮНП «про фатальну спільність сербів, хорватів і словенців». Усвідомлення цього мало забезпечити «в регіоні перемогу ідеї національної єдності». Словенська фракція ЮНП після створення бановини Хорватії не зреклася програми югославського національного унітаризму. Вони були переконані, що «ідея югославської народної єдності завжди піднімається та поживляється». Незважаючи на те, що «деякі ідеалісти», заради «абстрактних гасел про рівняння всього, що становить зміст наших історично наданих національних особливостей, зокрема, приниження важливості емоційного та психологічного боку нашого співіснування» приносили югославській пов'язаності

більше шкоди, ніж користі, ЮНП стверджувала, що «словенський рід знайшов своє місце в югославській єдності» [Jutro, 1939, 1 december]. Це означало, що «словенці є частиною югославської нації», як її інші частини, що називають себе хорватами та сербами, як і раніше». ЮНП на Югославію дивилася, як на мононаціональну державу, тому не було переконливим її ствердження, що в ній ніщо не загрожує словенству. Для партії було суттєво об'єднати прихильників «югославської національної ідеї», іншими словами – «югославянських націоналістів» [Jutro, 1940, 25 april].

ЮНП також пристосувала свої погляди на бановину Словенію до «основної ідеї нашої країни, югославської думки». З її оцінкою, «правильно зрозуміла югославська ідеологія» означала «необхідність здорового компромісу між історичними та зокрема народними традиціями і правами об'єднаних частин, з одного боку, та цілями і вимогами їх національного та державного союзу, з другого» [Jutro, 1939, 26 august]. Цей компроміс, який гарантував би рівноправність словенців, хорватів і сербів, надав би їй обґрунтування реорганізації країни «в дусі широкого самоврядування, яке дає можливість самозростаючого розширення його об'єднаними частинами, але при цьому не втрачає перспективи потреб сильного державного союзу, не тільки як здатного захисника наших життєвих інтересів ззовні, а й (як) сприяння внутрішнього прогресу, економічної відповідності, соціальної солідарності та культурного взаємозбагачення» [Jutro, 1941, 6 februar]. Таку позицію у відомому ліберальному культурно-соціальному журналі «Думка і праця» (Misel in delo) пояснив також Ч. Нагоде, інженер-будівельник, доктор географічних наук і ліберальний політик. Він виступав за «регіональне самоврядування як такий шлях державного устрою, який враховує в самій природі вгрунтовані відмінності та прагнення до синтезу, при цьому не бачить свою місію в сприянні всьому, що розділяє і послаблює державну єдність» [10, 349].

ЮНП, маючи серйозні застереження щодо «надмірних відцентрових сил», відкрито виступала «проти ізоляції Словенії». Для неї було неприпустимо, якщо в майбутній словенській автономній одиниці побудували «стіни, які б якомога більше «зnezалежили» нас, словенців, від хорватів і сербів». Вони попереджали, що «в життєвих інтересах нашого словенського роду не розривати та не послабляти свої політичні, етнічні та культурні, і зокрема економічні зв'язки з іншими частинами держави і нації, але налаштувати їх таким чином, щоби Словенія мала можливість розвиватися в повній відповідності з іншими частинами Югославії» [Jutro, 1939, 8 november].

Газета «Ранок» виступала за подібну позицію вже на початку березня 1940 р. відзначили: «Ми не хочемо бути такою незалежною Словенією, якої не торкалася би решта держави і яка була би найщасливішою, якщо могла би жити для себе. Ми такі ж майстри Югославії, як серби і хорвати, тому що ця держава не є створення договору і не була заснована на будь-яких умовах, але була створена після самовизначення спільного народу як національного об'єднання, яке відрізняється від усіх інших і єдина, як ніяка інша. Ми, словенці, зі своїми економічними, соціальними і культурними інтересами, зокрема з чільним інтересом до своєї долі, нерозривно пов'язані з потенціалами, розвитком та майбутністю інших частин Югославії. З іншого боку, ми знаємо, що ми принесли велику частку жертв, щоби Югославія могла стати в її нинішньому вигляді і щоби в ній серби і хорвати майже досягли свого національно-територіального максимуму (мається на увазі втрача

словенських територій – м. Трієст, Примор'я та Істрії, за Рапальським договором 1920 р. – К. М.)» [Jutro, 1940, 10 marec].

Основний акцент партія ставила на тому, що внутрішня реорганізація країни не повинна впливати на єдність югославського економічного простору. Вона має бути збережена для того, щоб забезпечити рівноправність роботи і заробітку. Це можливо тільки, «коли в країні застосовуються єдині принципи навантаження, що у нас є не тільки єдина митниця, але також основні об'єкти сільського і особливо промислового виробництва однаково оподатковані, коли головні податки – на прибуток і підприємництво однакові в усій державі, коли зайнятість робітника, ремісника, чиновника з будь-якої частини країни на однакових умовах можлива в усій Югославії». В контексті єдиного економічного простору ЮНП вказувала на фінансові та економічні проблеми. Вона задавалася питанням, «чи треба словенцям виступати за те, щоби в майбутній бановині ми були «фінансово незалежні», тобто, що ми не тільки збиратимемо загальні податки, але й самі визначатимемо характер, спосіб, кількість оподаткування на території бановини і крім нас, звичайно, те ж саме для себе будуть робити інші бановини?». Цього партія не підтримувала, адже «це призведе до нових відносин бановин до державного союзу в формі узгоджених внесків у спільні витрати, оскільки вони не покриваються доходами від митниці та торгівельної монополії» і «неминуче також до структурної трансформації нашої до цього часу надійно пов'язаного югославського економічного союзу». Наслідком стала б господарська автаркія окремих бановин, підтримана окремою витратно-прибутковою та податковою політикою [Jutro, 1941, 14 november].

Становище Словенії в умовах економічної автаркії було б особливо важким вже «за її економічної й соціальної структури, тому що ми будемо єдиною провінцією, де селянське виробництво є недостатнім і де ремесло-промислове виробництво набагато більше значиме для рівня життя наших людей». ЮНП попереджала, що питання про фінансову автономію, яке є ядром усього питання про самоврядування [Jutro, 1939, 14 november], не є «питанням балансу державних доходів і витрат від Словенії у відношенні до Словенії, але це майбутнє становище нашої бановини в новій фінансово-економічній системі, з якою не можна не рахуватися. Сюди припадають податкові проблеми з господарським оборотом, акцизної автономії і навіть питання про те, чи будуть майбутні фінансово-економічні відносини бановини до держави в цілому засновані на системі квот і добре продуманого розподілу податкових джерел, причому, зрозуміло, що бановини з широким самоврядуванням та самостійними законодавчими і адміністративними повноваженнями не зможуть бути задоволені тільки автономією стосовно прямих податків». ЮНП робила акцент на тому, що югославська «загальнонаціональна ідея мала ретельно впорядкувати і покращити головні прагнення народу й усвідомлення його солідарності» [Jutro, 1939, 8 november].

На додаток до національних політичних, культурних і соціально-економічних проблем, піднятих ослабленням зв'язків між Словенією та Югославією, для ЮНП також було важливим «питання про те, хто буде в Словенії в майбутньому правити і керувати». Вони підкреслювали, що «словенське питання не може бути вирішене з позиції, як це було б більш корисним для того чи іншого політичного партійного інтересу» [Jutro, 1939, 31 oktober]. Особливу увагу приділяли й ідейно-політичній ситуації, оскільки ліберали не були байдужі

до того, що словенська наймогутніша сила – СНП як складова ЮРС – в автономній Словенії отримала би всю владу, а ЮНП не мала б можливості звернутися за підтримкою до ширшого югослов'янського простору. Тому створення бановини Словенії слід було не прилаштовувати до «особливих партійних потреб» ЮРС [Jutro, 1939, 26 november].

Ідеологічна та політична опозиція до ЮРС серед лібералів настільки вкоренилася, що для них навіть «внутрішній устрій Словенії був не тільки словенським питанням. Разом з сербами і хорватами, хочемо, – підкреслював “Ранок”, – також нашої бановини надати гарантії для вільного процвітання духовних та політичних сил в нашій безпосередній батьківщині і покласти нерухомі кордони для спекуляцій про введення тоталітарної чи іншої однопартійної системи в майбутній словенській автономії». Увагу ЮНП також привертало те, що в «прогресивних» (ліберальних) лавах «завжди набирає силу воління до більшої передової спільноти», яка є «єдиною гарантією, що майбутня бановина Словенія не буде поприщем різних експериментів та садибою для пристрасної взаємної ненависті, але вона буде батьківщиною вільної прогресивної нації, яка твердо має намір залишитися непорушно пов'язаною до братерства і єдності з югославською спільнотою» [Jutro, 1940, 10 marec].

Ідейно-політичні підстави, за якими ЮНП підкріплювала свої застереження проти створення бановини Словенії, яка б мала особливий державний статус, підтверджували, що ліберальна політика до кінця існування Першої Югославії не відступила від програми югославського унітаризму. Хоча, в принципі, підтримуючи створення «найширшого самоврядування, яке б забезпечило окремим бановинам, в тому числі Словенії, можливість самозростаючого матеріально-го і духовного процвітання» [Jutro, 1941, 11 februar], вони не пояснювали, яким повинен бути обсяг їх законодавчих і адміністративних повноважень. Залежно від юрисдикції, яку вже мала бановина Хорватія, й які, відповідно до Положення про розповсюдження правил для хорватської бановини на інші бановини, також мала би Словенія, ми бачимо, що у фінансово-економічній сфері вони захищали її скорочення. Грунтуючись на ідеї югославської національної інтеграції, єдиного економічного простору і «вищого державного і національного положення» [Jutro, 1941, 1 januar], очевидно, що ЮНП, напевно, погодилася би на компромісне рішення, коли б введення (обмеженої) автономії бановин залежало від сильної згуртованої ролі Югославської держави. Тобто, ЮНП на питання про бановину Словенію дивилася з погляду максимізації збереження унітарного принципу. Це було критерієм, за яким партія в 1939–1941 рр. оцінювала інші питання словенського ідейно-політичного, національно-культурного та соціально-економічного розвитку.

Втім, вимоги до створення бановини Словенії не були реалізовані. Двадцять два роки безперервних югославських випробувань ретельно зміцнили словенців у переконанні, що для них Югославська держава, від якої вони все одно не відмовлялися, дійсно, є прийнятною, тільки якщо її внутрішня сутність зміниться і здійсняться національні інтереси Словенії, але цього в Королівстві Югославія не відбулося. 6 квітня 1941 р. прийшов новий час – час війни, з яким прийшов і інший зміст словенського історичного досвіду.

1. Boban L. *Sporazum Cvetković-Maček*. – Beograd, 1965.
2. Čigav je Balkan // *Misel in delo: Kulturna in socialna revija*, VI. – 1940, № 2–3.

3. Čulinović F. *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. i XX. vijeka*. – Kn. II: *Srbija-Crna Gora-Makedonija, Jugoslavija 1918–1945*. – Zagreb, 1954.
4. Čulinović F. *Jugoslavija izmeđi dva rata*. – Zagreb, 1961.
5. *Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929–1955 / Z. Cepičet al.* – Ljubljana, 1995.
6. Kološa V. *Banski svet Dravske banovine 1931–1941*. – Ljubljana, 1980.
7. Kreft I. *Spori in spopadi v spominih in dokumentih*. – Maribor, 1981. – Knj. 1.
8. Mikuž M. *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*. – Ljubljana, 1965.
9. *Načela politična, gospodarska, socialna. Sprejeta kot osnova delovnega programa na seji banovinskega odbora OJNS v Ljubljani 5 sept. 1940.: Okrožnica 1940/41*. – Ljubljana, 1940.
10. Nagode Č. *Naravne osnove smotrne upravne ureditve naše države // Misel in delo*. – 1939. – № 11–12.
11. Nedog A. *Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji: od leta 1935 do 1941*. – Ljubljana, 1978.
12. Perovšek J. *Jugoslovska nacionalna stranka in vprašanje slovenske banovine 1939–1941 // Prispelki za novejšo zgodovino*. – 2002. – № 3.
13. Perovšek J. *Slovinci in jugoslovska skupnost 1918–1941 // Zgodovinski časopis*. – 2005. – № 3/4.
14. Perovšek J. *Slovinci in Jugoslavija v tridesetih letih // Slovenska trideseta leta: simpozij 1995*. – Ljubljana, 1997.
15. Perovšek J. *Slovenski komunisti in nacionalno vprašanje v tridesetih letih // Prispelki za novejšo zgodovino*. – 2010. – № 2.
16. *Peta zemaljska konferencija KPJ (19–23 oktobar 1940)*. – Beograd, 1980.
17. Pleterski J. *Narodi, Jugoslavija, revolucija*. – Ljubljana, 1986.
18. Prunk J. *Slovenske predstave o avtonomiji (oziroma državnosti) in prizadevanja zanjo v Kraljevini Jugoslaviji // Slovenci in država: zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU (od 9 do 11 novembra 1994)*. – Ljubljana, 1995.
19. Prunk J. *Slovenski narodni vzpon: narodna politika (1768–1992)*. – Ljubljana, 1992.
20. Repe B. *Intelektualci, političke stranke i grupacije u Sloveniji u predvečerje drugog svetskog rata // Intelektualci i rat 1939–1947: zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2012*. – Zagreb, 2013. – 1 Zv.
21. Stiplovec M. *Slovenski parlamentarizem: 1927–1929: avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjenje parlamentarizma*. – Ljubljana, 2000.
22. Šmid G. *Uprava Dravske banovine: 1929–1941*. – Ljubljana, 2003.
23. *Uredba o Banovini Hrvatskoj // Službene novine Kraljevine Jugoslavije*. – 26.08.1939. – Broj 194-A-LXVIII.
24. *Uredba o proširenju propisa uredbe o banovini Hrvatskoj na ostale banovine // Službene novine Kraljevine Jugoslavije*. – 26.08.1939. – Broj 194-A-LXVIII.
25. Vidovič-Miklavčič A. *Mladina med nacionalizmom in katolicizmom: pregled razvoja in dejavnosti mladinskih organizacij, društev in gibanj v liberalno-unitarnem in katoliškem taboru v letih 1929–1941 v jugoslovske delu Slovenije*. – Ljubljana, 1994.
26. *Zakon o nazivu in razdelitvi kraljevine na upravna območja; Zakon o banski upravi; Zakon o praznikih // Zbirka zakonov*. – Sn. 37. – Ljubljana, 1930.
27. *Zakon o občem upravnem postopku; Zakon o banski upravi; Pravilnik o organizaciji in delu banskih svetov*. – Ljubljana, 1931.

Malshina K.V. Question of the Banovina in Slovenia in Slovenian politicians views (the 1937–1940th). In the article the main trends in the Slovenian policy about the autonomy were examined. That views have been changed after overcomng the political instability constrained with the King Alexander murder, what set the question of Banovina in Slovenia, under the condition of easing the national Unitarian and strict state centralization of the First Yugoslavia in the late 1930s.

Key words: First Yugoslavia, Banovina, Slovenia, clerics, liberals, communists.